

E08: Next Moonshots in Fusing Futures: Where Should We Begin?

O: Budući da većinu vremena provodimo kod kuće i imamo više slobodnog vremena, prilično sam siguran da svi razmišljamo i imamo puno novih ideja. Neki od nas imaju ideje su o preuređivanju domova, jer trenutno provodimo puno vremena u njima. Drugi će možda otkriti da je taj sporiji način živote nešto u čemu zapravo uživaju i možda već imaju nove ideje o reorganizaciji svog života i ne žure sa vraćanjem na uobičajeni ubrzani način života, kao što je to bilo pre krize COVID-19. Ove male i velike dileme upravo su tema naše epizode broj broj Fusion Futures. Oduševljen sam što mogu da pozdravim članicu BOŠ alumni mreže, Draganu Petković, suosnivačicu StartIt-a, vlasnicu kompanije Themis Consulting, kao i suosnivačicu i članicu upravnog odbora Srpske asocijacije coworking-a, kao gošće ove epizode

D: Trenutno menjam kuće, zapravo menjam gradove i kupujem nove kućne aparate. Primetila sam trend pametnih frižidera, pametnih mašina za pranje sudova, pametnih rerni i ostalih kuhinjskih stvari koje su nekada bile jednostavne i lake za upotrebu, ali sada su povezane na Wi-Fi i imaju aplikaciju za telefon. Ovi uređaji nude rešenja za nepostojeće probleme. Zaista mi nije potrebna mogućnost da uključim mašinu za pranje sudova iz kreveta, sa svog iphone-a ili da proverim piletinu u rerni kroz fotoaparata... Problem je u tome što su, prvo, ovi uređaji bili pouzdani, a sada ako moj Wi-Fi prestane da radi, moja rerna se zbuni i moram da pozovem majstora da to popravi. Drugo, ovaj trend „praktičnosti“ čini nas još udaljenijim od jednostavnih svakodnevnih obaveza koje smo navikli raditi rukama, telom. Ustajanje, odlazak do rerne, proveravanje vašeg obroka, uživanje u tom procesu svim svojim čulima. Umesto da usporimo, da polako nešto pripremimo, da vodimo računa o kući, mi se krećemo užurbano. Mi taj deo života shvatamo kao sekundarni u odnosu na posao, šalje nam se poruka da sve osim našeg posla nema nikakvu vrednost, da bi sve trebalo učiniti brzo, između ostalih važnijih zadataka ili pak, potpuno ne razmišljajući o njima. Shvatila sam, tokom karantina, koliko radosti i uživanja proističe iz toga da budemo prisutni pri obavljanju ovih jednostavnih stvari - kuvanje, čišćenje, stvaranja nečega pomoću ruku, biti prisutan i aktivan tokom ovih zadataka. Na primer, trebalo mi je vremena i energije da pravilno očistim super prljavu, masnu, staru zarđalu posudu, verovatno bih je bacila ranije, a bila sam tako srećna kad je ponovo zablistala. Kao, gledaj, uradila sam taj prljavi posao i sada je ta šerpa sjajna kao nova! Tako dobar osećaj, trenutna zahvalnost, za razliku od mog konsultantskog rada i razgovora o ulaganjima, pogodnostima tržišta, validaciji, minimalnom održivom proizvodu. Bez zezanja, samo divna čista šerpa - direktan rezultat mog napornog rada.

O: Iako je neophodna i korisna, kontinuirana inovacija nije jedna ružičasta pirča. Dragana, možeš li nam reći nešto više o drugoj strani medalje, nekim posledicama stalne inovacije koje ostaju skrivene pred nama?

D: Ovaj trend inovacija u pogledu IoT i rešavanja nepostojećih problema zapravo doprinosi gomilanju nepotrebnih informacija koje je potrebno negde pohraniti, koje troše više energije i stvaraju još više emisije ugljen-dioksida, tako da mogu da pogledam svoj frižider sa telefona i vidim da li treba da kupim više mleka ili da mogu daljinski upaliti mašinu za veš kako bih uštedela oko pet minuta svog dragocenog vremena. Da biste ih iskoristili za gledanje još jednog motivacionog YouTube videa. Dobar je primer zakona smanjenja

prinosa, ili čak negativnog povratka, u smislu da se moje očne jabučice sve više zalepe za neku vrstu ekrana. Jer, uzeću svoj telefon da proverim svoj frižider i sat vremena kasnije još uvek ga gledam, proveravam e-poštu, tviter i instagram, primam i time stvaram još više nepotrebnih podataka, koristeći više energije, gomilam i čuvam više, uglavnom beskorisnih informacije. Lično se ne osećam produktivnije s ovim igračkama, osećam se manje produktivno, raspon moje pažnje je kraći, manje sam spretna i uznemirena sam, imam manje strpljenja i ne mislim da je to samo do mene. Vidim da se to dešava mnogim mojim mlađim prijateljima i kolegama. Nemamo dovoljno pažnje ili strpljenja za knjige, u stalnom smo multitasking režimu, između naših ekrana i drugih stvari koje pokušavamo da uradimo. Zato se odlučujem da težim ka minimalnom, pojednostavljenom načinu života, pokušavajući da se povremeno odvojim od tehnologije i povežem se sa nekim oblikom fizičkog stvaranja i ručnog rada. Leči, vraća vas u stvarnost. Mislim da pozitivna stvar pandemije jeste da zapravo shvatimo šta je bitno za naš život i dobrobit, koje su stvari bez kojih možemo, nalazeći šta za nas znači „manje je više”, što mislim da je na kraju bolje za planetu. Manje konzumerizma, trošenja na održive, kvalitetne proizvode, preuređivanje onoga što već imamo, dužeg korišćenja stvari, čime dobijamo manje zagađenja.

O: Hajde da razgovaramo o skrivenim troškovima još malo. Zarada nije jedini kriterijum koji treba da ispunimo. Šta je sa etičkim principima čovečanstva i prirode, šta sa održivosti? Postoji li način da i dalje idemo u korak sa inovacijama, a da pritom ostanemo profitabilni i odgovorni prema svom okruženju? Možemo li ispuniti sve ove kriterijume?

D: Mislim da je to ključno pitanje - da li je moguće, na primer u modnoj i maloprodajnoj industriji, imati proizvodnju koja je i etička, ekonomski održiva i ekološki održiva? Da li možemo da proizvedemo odeću od etički dostupnih materijala, koje rade radnici i radnice koji su plaćeni i tretirani pošteno, u fabrikama koje imaju ključne ekološke standarde, koje ne zagađuju previše vodu i vazduh i koje ne koštaju čitavo bogatstvo u prodavnici za potrošača? Sa današnjim trendovima, teško mogu zamisliti da se to događa. Mali lokalni dizajneri i modne produkcije ne mogu se takmičiti sa brzom modom u pogledu cene, a u Srbiji, nažalost sa tako niskim životnim standardom, čak i brzi modni brendovi smatraju se luksuzom većine ljudi. Nažalost, uz naš trenutni način razmišljanja, većina ljudi bi radije kupila plastične „dizajnerske“ proizvode niskog kvaliteta nego kvalitetnije, lokalno izrađene predmete, čak i ako je cena ista. Ono što uliva određenu nadu je tržište mode i ručne izrade, koje je u porastu u Srbiji, gde je očigledno da su neke grupe potrošača sposobne i spremne da troše novac na lokalnu odeću i hranu. I ne samo ljudi u Srbiji, mislim da naši modni dizajneri i proizvođači hrane izvoze kada mogu, a različiti ljudi iz inostranstva zapravo kupuju ove predmete. Na primer, ručno izrađeni modni komad, džemper koji vam je baka ili samohrana mama iz seoskog područja plela, znajući ko je to napravio i da kupujete ovaj brend i podržavate ove ljude kupovinom, ima puno smisla za svesnog potrošača. Ona će voditi računa o ovom komadu, nadajući se da će ga ostaviti svojoj ćerki, da će ga nositi u godinama koje dolaze. Teško mi je da zamislim da neko džemper iz H&M-a ostavlja kasnijim generacijama. Pretpostavljam da je naš jedini izlaz - s jedne strane, u promeni načina razmišljanja, sa druge strane promena propisa, držanje viših standarda i čineći preduzeća odgovornim, što se, nažalost, ne događa. Od tragedije iz Rana Plaze 2013. godine, kada se u Bangladešu urušila fabrika brze mode, usmrтивši pritom više od 1.100 ljudi, ništa se nije promenilo. Ova fabrika je proizvodila odeću za mnoge brendove kao što su: Benetton, Primark, Prada, Gucci, Versace, i tako dalje. Danas su se ovi i slični brendovi tokom pandemije odlučili da ne poštuju ugovore i odbili su da plate proizvedenu robu, jer tvrde da ih ne mogu prodati. Dakle, pokušajem da se utiče na

korporacije i vlade, mislim da je i uticaj na potrošače i njihovo obrazovanje još jedan put. Verujem da kampanje koje promovišu kupovinu proizvoda lokalno proizvedene, posebno u ovakvim vremenima, kada su granice zatvorene. Naravno, postoji mnogo osnovnih pitanja - proizvodni lanci, ali imamo veliki broj malih proizvođača hrane, modnih predmeta, nameštaja, to je u potpunosti izvodivo. Kada su naši očevi i bake govorili o važnosti industrijske proizvodnje, a ne o zasnivanju ekonomije samo na uslugama, mi smo to odbacili, ali više ne zvuči suludo kada se 90% svega proizvodi u Kini, i sada od njih zavisimo kada govorimo o stvarima poput generičkih lekova i raznih materijala.

O: Tvoja profesionalna karijera povezana je sa podrškom IT preduzetnicima i startupima. Svi znamo da je čitava ekonomija bila pod velikim uticajem tokom krize COVID-19, ali čini se da je ovaj sektor pronašao izlaz. Dakle, šta po tvom mišljenju sledi digitalnim preduzetnicima?

D: Svet startapa masovno raste, tako da male kompanije i preduzetnici remete svaki mogući tip industrije. Imati startup je takođe stvar u trendu sa toliko mladih koji žele da budu nezavisni, digitalni nomadi, koji rade na plažama. Jedno vreme činilo se da svaka aplikacija može postati jednorog, aplikacija vredna milijardu dolara. Verujem da se vremena menjaju i da pomama za tim prolazi. Rešavanje stvarnih, suštinskih problema je ono što bih volela da vidim više. Ako svetska ekonomija ima na raspolaganju ogromnu energiju, motivaciju i kreativnost mladih ljudi, takav je gubitak da se usredsredi na aplikacije koje ne donose nikakvu vrednost. Mladi u Silikonskoj dolini i drugim sličnim tehnološkim centrima širom sveta doživljavaju nenormalno radno vreme, preveliki umor, neodržive modele rada kako bi pokušali da ostvare snove i tako završe prerano iscrpljeni u svojim karijerama. Raditi pametnije, a ne teže i više treba biti cilj, koristeći tehnologiju da nam pomognemo da postanemo produktivniji, a ne suprotno, i ne govorim o aplikacijama za produktivnost i pojedinačnoj produktivnosti kao takvoj. Govorim o stvaranju proizvoda i usluga koji će nam doneti vredne inovacije u oblastima zdravlja i medicine, u oblastima osiguranja, bankarskog i finansijskog sistema, u oblasti transporta i poljoprivrede. Volela bih da vidim duboke promene u ovim sistemima, da ove inovacije i kreativnost budu iskorišćene da nas dovedu do održivijeg načina života. Sa trenutno najpopularnijim aplikacijama i igrama očigledno je da postoji široko znanje o ljudskom ponašanju i psihologiji. Nažalost, mnoge kompanije koriste ovo znanje da bi iskoristile naše prirodne nedostatke, strah i zavisnost, a ne da bi nametnule pozitivna ponašanja. Za mene bi budućnost digitalnog preduzetništva idealno usmerila ovu razornu silu na rešavanje velikih problema, a ne samo na donošenje veće udobnosti i lake zabave ljudima, što na marginalne načine menja živote i vodi do više otpada i zagađenja.

D: Pre 10 godina zamalo sam bacila ručno pravljeni tepih iz Pirota, misleći da izgleda kao suviše staro i da je previše u seoskom stilu za moj stil uređenja enterijera. Srećom, moja mama je bila tu i objasnila mi je da je tepih zapravo neprocenjiv, napravila ga je moja baka, od vune koju je sakupila od sopstvene ovce. Premoćno. Danas ovaj tepih ima posebno mesto u mom domu, ne mogu da zamislim da bih mogla da ga prodam. To je vrednost za mene. Sigurno se tepih ili imitacija može kupiti u prodavnicama nameštaja, verovatno će uskoro biti štampano 3D ili nešto slično... Ovaj stari zanat umire, a njegov komad je neverovatan, i verujem da ljudi će u budućnosti još više njegovati i poštovati ručno rađene stvari.

O: Pošto smo pomenuli uređenje doma i osvežavanje ormara, malo ranije u ovoj epizodi, hajde da razgovaramo o modnoj industriji kroz prizmu naše današnje rasprave. Masovna modna proizvodnja, naravno, ostavlja ogroman uticaj na životnu sredinu. Daću samo nekoliko brojeva da to ilustrujem, dakle - prosečni građani EU godišnje kupuju više od 12 kilograma odeće, čija proizvodnja doprinosi emisiji 195 miliona tona ugljen-dioksida u atmosferu. Uz to, za proizvodnju ovog proizvoda koristi se 46 milijardi kubnih metara vode, a ipak, ovaj prosečni građanin Evrope nosi samo oko 30% stvari iz svog ormara. Pa, koje su alternative među lokalnim inicijativama za ovu masovnu i brzu modu?

D: U Srbiji trenutno postoji više od 300 različitih malih preduzetnika i dizajnera u modnoj industriji, koji proizvode odeću, obuću i pribor, kao i ručno rađene predmete. Teško je imati pregled ovog polja, a i informacije o njima su rasute, uglavnom na Instagramu i Facebooku. Projekat koji podržavam i sa kojim saradujem je, na primer, Zanateria, koji je kreirao tržište zanatstva na mreži, okupljajući mnoge od tih proizvođača u jednoj internetskoj prodavnici, gde možete naručiti stvari putem interneta. Druga velika inicijativa je konceptna prodavnica Fab Living u Beogradu, u Krunskoj, koju vodi Una Nikolić, koja nudi neverovatan izbor predmeta i u prodavnici i na mreži putem veb stranice Grom i Kakao. Postoji i sjajna Facebook grupa pod nazivom „Mali proizvođači hrane u Srbiji“ u kojoj se mnogi mali lokalni srpski proizvođači hrane okupljaju i prodaju svoje proizvode. Ova grupa ima skoro 40.000 članova. Ovo je sjajan primer kako internet, društveni mediji i laka upotreba e-trgovine donose ključne informacije ljudima i čine im ove proizvode dostupnima. Ove lokalne inicijative su odlična alternativa masovno proizvedenoj robi i razmišljam o tome da nekoliko meseci napravim lični eksperiment korišćenja samo hrane lokalnih proizvođača, gde ću pokušati da izbegnem supermarkete i vidim kako to ide. Spremna sam da žrtvujem i udobnost – da ne mogu kupiti hranu u bilo koje doba dana, da ću morati malo detaljnije da planiram obroke, poštovati kraće datume isticanja sveže hrane bez konzervansa, da ću morati malo da sačekam na isporuku, ali sve je to deo mog opšteg usporavanja u ovom periodu života. Obavestiću vas kako mi bude išlo.

O: Kao što si spomenula, lokalno deluje kao očigledno dobra alternativa u današnjem svetu. Da li je lokalno i biti potpuno nezavisan, i zaista jedini pravi put? Očigledno smo na raskrsnici, pa želim da te pitam koji je pravi put za budućnost, treba li težiti ka potpuno decentralizovanom društvu i ekonomiji ili da li treba nekako pokušati da se nađemo na pola puta između prošlosti i budućnosti?

D: Verujem da potpuna nezavisnost nije cilj. Međusobno smo zavisni, oslanjamo se jedni na druge, to je ono što nas je nagnalo da brzo ekonomski napredujemo. S druge strane, to što smo potpuna zavisni od drugih, očekujemo stalnu dostupnost jeftine robe, potpuno smo udaljeni od načina na koji se priprema naša hrana, kako se magično pojavljuje na našim stolovima, kako se pravi naša odeća. To nas čini ranjivijima, kao pojedince i kao zemlje i zajednice. Nešto se pokvari i sedite okolo i čekate da to neko popravi. Cene nafte ili struje se podižu, a vi to morate platiti. Pronalaženje načina da se više oslonimo na sebe donosi više snage i vere u našu sopstvenu sposobnost da izdržimo sebe i porodicu. Za neke to znači imati vrt, uzgajati sopstvenu hranu. Za druge to znači kupovina hrane lokalno uzgajane od komšija. Za neke druge je to korišćenje solarnih panela i korišćenje prirodne energije u svojoj kući. Za mnoge je to selidba iz gradova koji postaju nefunkcionalni, prepuni i zagađeni, prelaženje u selo ili u neki manji grad. Kupovina kuće ili stana postaje sve teža za mnoge ljude. Nova rešenja se pojavljuju i na ovom polju, zahvaljujući dobroj

upotrebi tehnologije, na primer, zajedničkom životu, deljenju troškova stanovanja ili projektima nekretnina koji finansiraju mnoštvo ljudi.

O: Na kraju, hajde da ostavimo naše slušaoce da osvetle svoju budućnost. Šta je vaše ključno rešenje i ključna poruka za njih?

D: Mislim da se pronalaženje održivog načina života danas oslanja na našu sposobnost da razlikujemo ono što je za nas lično dugoročno važno. Svako doba života ima svoje izazove i svoju lepotu. Danas, kao 20-godišnjak, verovatno ćete smatrati život u brzom gradu sa svim onim što nudi kao odličnu priliku i stil života za vas, i to je sasvim u redu, iskoristite sve što vam pruža. U isto vreme, jednostavno budite svesni kako ovaj ritam utiče na vas, koja je cena koju dugo plaćate, budite svesni svojih ambicija i ciljeva, budite realni, jer se ne želite zaglaviti u jurnjavi za istim stvarima 15 godina od sada. Vaše ambicije bi se mogle promeniti, verovatno bi trebalo, i to je potpuno prirodno. Verujem da nove inicijative uvek polaze od našeg ličnog načina rešavanja problema, rešavanja sopstvenih izazova, saradnje sa ljudima koji ih dele i zajedno pronalaze rešenja. Ova rešenja su često jednostavnija nego što mislimo, sastoje se od oduzimanja nečega, ne nužno od dodavanja nečeg novog. Oslanjaju se na povezivanje sa samom osnovom naših potreba, zašto želimo neki sjajni objekat, šta verujemo da će nam to doneti, da li je to sigurnost, sloboda, prepoznavanje, povezanost. Možemo li pronaći jednostavniji način da imamo zadovoljimo tu potrebu? Verujem da je jedan važan način inovacije danas oduzimanje tehnologije na trenutak. Na primer, u umetnosti, dok pravite sliku, na primer neka slova u vatri - fotografisanje stvarnih slova koja gore, umesto da digitalno stvaramo vatru. Metaforički rečeno - stvorite ponekad pravu vatru, a ne samo virtualnu vatru. Pokušajte da živite stvarnim životom, daleko od ekrana, to će vam biti neverovatna prednost u budućnosti. Koristite ekran kao korisno sredstvo i budite gospodar ekrana, majstorski ga koristite i ne dozvolite da on vas kontroliše.

O: Fusing Futures: Light Them Up je audio podcast Beogradske otvorene škole. Članovi alumni mreže BOŠ-a, Dragana Petković, Gordana Bojanić, Jelena Šapić i ja, Ognjan Pantić, učestvovali smo u pravljenju ove osme epizode. Aleksa Račić i Marko Mitrović su pružili podršku dizajnom zvučnih i audio efekata.